

УДК 327–044.922(44)

Микола Скоробогатько

ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ДОКТРИНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена дослідженню трансформаціям французької геополітичної стратегії в умовах глобалізації та україно-російської війни. Розкриваються проблемні моменти французької геополітики у останнє десятиліття, зокрема африканська криза. У цьому контексті було проаналізовано основні стратегії французької геополітики, задля пошуку оптимального вирішення проблем, що постали не тільки перед Францією, але й Європейським союзом.

Ключові слова: геополітика, світова політика, геополітична стратегія Франції, україно-російська війна, африканська криза, глобалізація, загрози міжнародній безпеці, європейська безпека, Європейський Союз.

Постановка проблеми. В останнє десятиліття Франція зазнає серйозних геополітичних поразок. Зокрема остання африканська криза продемонструвала крах усієї системи, яку вибудувувала Франція так довго та якою пишалася, окрім того, не можливо не згадати про геополітичні невдачі у Океанії. Виходячи з цього виникає питання, як така держава як Франція, маючи усі інструменти впливу може демонструвати дисбаланс між засобами та результатами на світовій арені.

Крім того, актуальності цієї проблематиці надає україно-російська війна, яка ставить під загрозу європейську безпеку, до побудови якої Франція доклала значних зусиль. Наявність єдиного ядерного арсеналу у Європейському Союзі

вимагає від Франції політики захисту всієї Європи.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Проблематика трансформацій геополітичних доктрин привертає увагу як закордонних дослідників, так і вітчизняних. Під час підготовки цього дослідження використовувалися, переважно, дослідження таких французьких вчених як Паскаль Гошон, Паскаль Боніфас та Ів Лакост. До того ж, були опрацьовані відео-матеріали та статті французьких видань [6; 5; 10]. Разом з тим, було проаналізовано українські аналітичні статті, зокрема, видання Європейська правда [1; 2; 3].

В Україні ця тема набирає актуальності у зв'язку з останніми подіями, все більше дослідників намагаються зрозуміти суть французької геополітики, що допоможе Україні якісно покращити україно-французький діалог.

Разом з тим, було проаналізовано українські аналітичні статті, зокрема, видання Європейська правда.

Метою статті є аналіз стратегії та перспектив розвитку французької геополітичної доктрини в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Французка геополітика піддається неспинним змінам світу, світ 1990 року та світ 2024 року – це дві різні світові арени. Колись колонізовані народи, вже сьогодні стали важливими гравцями на світовій політичній шахівниці. Яскравим прикладом чого слугує арена Океанії, де такі актори як Китай, США та Франція ведуть переговори з невеликими острівними державами, а все для того, щоб закріпитися у цьому регіоні.

Франція у цьому протистоянні поки не демонструє великих результатів, у вище згаданій Океанії її плани були зруйновані у 2021 році під час підписання договору між Австралією, США та Великою Британією, який націлений на протидію Китаю у цьому регіоні та фактично ізолює

Францію. Однак, ліпше уникати терміну ізоляція, адже саме глобалізація відкрила двері багатьом акторам у раніше недоступні регіони, зокрема через економічні інструменти впливу.

Французька економічна потуга зосереджена на традиційних сферах економіки, таких як туризм та сільське господарство. У глобалізаційному контексті ж, ми можемо констатувати, що швидкий розвиток країн Півдня посилює почуття занепаду Франції та спонукає її переглядати свої відносини з давніми союзниками [7].

Складається враження, що Франція не встигає за світовим розвитком, акторів стає все більше, через що нерідко вона стає мішенню одразу декількох сил.

Для наочності слід згадати африканську кризу. Починаючи з 1990-х років французький світ почав руйнуватися, вже у 2013 році розпочався розпад системи *Françafrique*. Система, яка ґрунтувалася на залежності одного суб'єкта від іншого не може функціонувати повноцінно та довго. Перевороти, що прокотилися Африкою продемонстрували інформаційну слабкість Франції, адже саме російські інформаційні центри, які були розгорнуті у багатьох країнах континенту, поширювали антифранцузьку пропаганду. Однак не тільки одній Росії глобалізація проторила дорогу, але й Китаю, який вводить африканські країни у боргову залежність. Зрозуміло одне, що однією правдою цю битву не виграти [7; 9; 11].

Інформаційна складова стала центральною у реалізації будь-якої політики, французький дослідник Ів Лакост встигнув побачити цю тенденцію за довго до її виникнення. Старі методи перестали працювати, лише однією силою не можливо перемогти, саме тому сьогоднішня російсько-українська війна, яка розгорнулася у Європі, носить окрім військового, ще інформаційний характер [2; 10].

Франція є одною з цілей цієї війни, тому залишитися осторонь вона не може! Чому не може?

По-перше, Франція – це мотор Європейського Союзу, на рівні з Німеччиною.

По-друге, Франція має найбільший у Західній Європі ядерний арсенал.

Декілька поколінь французьких політиків працювали над створенням ЄС, сьогоднішня Франція стала невід'ємною частиною Європи. Її заморські володіння приваблюють європейців, які без великих перешкод інвестують у нерухомість та інші активи, використовуючи валюту євро [6; 9].

Факт володінням ядерною зброєю покладає велику відповідальність на плечі Парижу у справі захисту континентальної Європи. Варто також не забувати, що французька армія має великий військовий досвід у порівнянні з іншими європейськими країнами [1; 2].

Однак, чи може вона сама захищати Європу? Не вважаємо за можливе, адже як констатував американський дипломат та політолог З. Бжезинський у Франції немає достатньої потуги для одноосібної дії, тим паче у такому колективному організмі як ЄС. Внутрішня криза у США яскраво продемонструвала Європі, що тільки вона відповідальна за свою безпеку. Одразу ж після окреслилися три головних актори об'єднаної Європи: Німеччина, Польща та Франція. З усім тим їм досі не вистачає певного консенсусу, тому Макрон веде діалог з різними країнами ЄС, поповнюючи «табір рішучих» [2].

Ще на початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну президент Франції докладав чималих зусиль для пошуку виходу із цієї ситуації. Саме він намагався дипломатичним шляхом запобігти вторгненню. Навіть після початку вторгнення він продовжував вести діалог з Путіним, коли це здавалося недоречним. Ми своєю чергою можемо припустити, що це демонструє давню

традицію французької дипломатії, так звана влада слова характерна багатьом французьким президентам. Особливо Макрону, який намагався побудувати ефективний діалог з Росією, на відміну від експрезидента Франсуа Олланда. Крім того, не можливо не побачити цю неоднозначність у підтримці України, яка виражається у заявах різного роду, від примирення з Росією до її поразки. Ця подвійна позиція і є проявом політики «розділяй та пануй» вважає З. Бжезинський.

У свою чергу, маючи велику кількість каналів та інструментів впливу, в останнє десятиліття Франція опинилася у пастці, її геополітичні орієнтири зламалися.

Для розуміння цього дисбалансу сил та результатів необхідно розглянути типологію різних стратегій, які Франція намагалася застосувати після Другої світової війни. Пропонуємо зробити це з урахуванням двох осей:

1. Стосується судження щодо Франції, її засобів дій, амбіцій, які вона може жити: чи залишається вона великою державою, здатною захищати свої життєво важливі інтереси та свою незалежність сама, чи їй потрібно змиритися з другою роллю?

2. Збігається з протистоянням між реалізмом та ідеалізмом. Чи варто розглядати світ як баланс сил у невизначеному балансі, де Франція має сприяти лише своїм життєво важливим інтересам? Або вона має поставити себе на службу універсальним справам, щоб допомогти появі більш справедливого та гармонійного світу?

Французький дослідник Паскаль Гошон виділяє три основні геополітичні течії:

- 1) голлізм;
- 2) монізм;
- 3) кушнеризм.

1) Голлізм. Генерал де Голль розумів, що у Франції більше немає засобів минулого. Він, проте, вважав, що у Франції

були значні ресурси, і працював над їх зміцненням, надавши країні атомну зброю. Ядерна теорія, яку він прийняв, теорія стримування слабких сильним, продемонструвала, що Франція мала засоби зберегти свою незалежність самостійно. Крім того, він не сумнівається, що Франція має власну особистість, яка витримує і не розчиняється в сучасному світі.

Підбиваючи підсумки, Франція повинна і може зберегти першу позицію. Це питання волі, на його думку, воля людей може перевернути найнерівніший баланс сил. У світі, де домінує система національних держав, «У великої країни немає друзів, у неї є лише інтереси», — проголосив він, використовуючи слова Пальмерстона. Для де Голля нації становлять сутність геополітики. Щоб показати це, він наполягає на тому, щоб називати СРСР іменем «Росія», до якої він додає «радянська», коли опиняється в руслі поступок: ідеології становлять лише поверхневу завісу, яка розкриває погано імітовану постійність батьківщин. Виняткова позиція Франції пояснюється тим фактом, що вона давно утвердилася як національна держава. Він не бачив появи нових акторів, роллю яких він нехтує (ідеології) або яким він відмовляє в праві грати роль (компанії). Глобалізація ставить під сумнів французьку національну державу, вона більше не може зайняти горду позицію одноосібного актора, яка приймає рішення [7].

2) Монізм. З точки зору геополітичного бачення, великим супротивником генерала де Голля був Жан Моне, якого він називав «натхненником об'єднаної Європи». Моне відмовляється від націоналізму, вбачаючи у цій доктрині джерело воєн, які спустошили Європу, і походження фрагментації європейського економічного простору. В ім'я миру та ефективності він виступає за подолання національних держав і формування федеративної Європи; наприкінці своїх

«Мемуарів» він навіть згадує створення єдиного атлантичного цілого, де Сполучені Штати та Європа базуються на однакових цінностях. Погляд Жана Моне водночас є песимістичним щодо засобів Франції. Він не вірить, що його країна витримає виклики сучасного світу – радянську загрозу чи модернізацію економіки. Ось чому Франція повинна рішуче поставити себе в атлантичний табір на чолі зі США [7].

Подібно до концепції генерала де Голля і, можливо, навіть більше, концепція Моне застаріла: СРСР більше не є загрозою, європейський ентузіазм розвіявся. Тим не менш, Жан Моне запровадив механізм, який поступово призвів до інтенсифікації європейського будівництва. Його бачення світу продовжує відповідати інтересам великих компаній, які мислять масштабами єдиного європейського і навіть глобального економічного простору [7].

3) *Кушнеризм*. Представником третьої стратегії є Бернар Кушнер, колишній голова Міністерства закордонних справ Франції. Як і Моне, Б. Кушнер керується ідеалістичною концепцією геополітики.

Відправною точкою став його власний досвід на чолі організації «Лікарі без кордонів», одним із творців якої він є. Назва цього об'єднання говорить про головне: відмова від кордонів, прагнення вийти за рамки національної держави, які вважаються непридатними до проблем сучасного світу.

Б. Кушнер став пропагандистом геополітики прав людини. Для цього він винайшов поняття «обов'язку втручатися»: щоб захистити права людини, боротися зі стихійним лихом або повалити тирана, західні демократії зобов'язані втрутитися. Ми далекі від поваги національного суверенітету, яка становить наріжний камінь голлістської концепції.

Однак концепція Б. Кушнера не зовсім схожа на концепцію Жана Моне. По-перше, він наголошує на гуманітаризмі,

тоді як другий надає перевагу економіці та інституціям, які тривають поза межами думок і людей. Ця стратегія є набагато оптимістична щодо Франції. Достатньо лише навести його фразу: «Нехай Франція візьме на себе ініціативу великодушним жестом, і світова громадськість піде за нею» [6; 9].

Перелічені стратегії демонструють різні погляди на роль Франції, але яким шляхом піде вона? Ми можемо припустити, що сьогоднішня Франція комбінує одразу три підходи, що водночас, спрямовує її увагу на свої інтереси, як розв'язання питання Нової Каледонії, та думок про можливу військову інтервенцію в Україну. Ба більше можна сказати, що українську карту вміло розігрують у самій метрополії для дискредитації політичних противників.

На додачу до всього вищезгаданого, у глобальному масштабі Франція має невелику вагу порівняно з країнами, що розвиваються. Однак у межах ЄС вона займає ключове місце.

Франція усвідомлює свою роль у ЄС, зокрема події останнього 2023 року продемонстрували зміну риторики президента Е. Макрона. Він відмовився від вибудовування діалогу з Росією, яка за допомогою приватних військових компаній посягла хаос в Африці, та зараз загрожує усій Європі.

У Тихоокеанському регіоні Парижу не вдалося закріпити свою присутність, але проблема була усвідомлена. Додамо, що французький ядерний потенціал вимагає від неї активної та прозорої позиції у захисті континентальної Європи, але варто не забувати про внутрішню напруженість через міграційну кризу та економічний спад. Для активної зовнішньої діяльності французький уряд має розв'язати внутрішні питання [1; 7].

На останок слід звернутися до однієї з останніх промов президента Франції. Квітнева промова 2024 р. Макрона у Сорбонні демонструє розуміння, того що

Європа знаходиться у небезпеці. Його фраза «Європа може померти» виходить з трьох загроз.

По-перше, є військовий та безпековий ризику. Макрон виходить з того факту, що Європа все менше інвестувала в оборону в останні мирні роки в порівнянні з США та Китаєм. Окрім того, такі дві держави як Росія та Іран почали значно нарощувати свою військову потугу. Зокрема перша, яка розпочала військову агресію та повернула війну високої інтенсивності на європейську землю [1; 2].

Отже, Макрон вказує на необхідність побудови європейського захисту, який не буде залежати від США, які своєю чергою залежать від внутрішніх проблем.

Другою загрозою є залежність виробничої моделі Європи від російських енергоносіїв, власне кажучи, Європа не може бути сильним геополітичним актором, коли в неї немає енергетичного та технологічного суверенітету [2].

Саме ідея суверенітету має бути самоціллю для Європи, тут варто навести цитату Макрона, яка чітко демонструє його пріоритети: «розбудувати свій суверенітет, свою стратегічну автономію, незалежність з точки зору забезпеченості енергоресурсами, сировиною, а також найважливішими навичками та технологіями» [2].

Стратегічна автономність, цей термін відповідає геополітичній доктрині де Голля, власне кажучи, сама Франція є досить самодостатньою державою та пишається цим. Зараз мабуть настав час імплементувати цей принцип по відношенню до Європи [2; 10].

Щодо третьої загрози, то Макрон вказує на кризу ліберальної демократії, як кризу Європи. Для нього ліберальна демократія є продуктом західної цивілізації, якій загрожують соціальні мережі, а точніше контент, який там розповсюджується.

Дійсно, соціальні мережі стали полем битви за громадську думку, згадана нами

Росія активно інвестує у пропаганду через різні канали, Іран використовує туристичний блогінг, демонструючи привабливі сторони їхньої диктатури, тим самим сіючи певні сумніви в правильності політики Заходу [2; 10].

Одним з останніх моментів, була думка президента Франції про можливість використання французької ядерної зброї для захисту Європи. Як ми вже побачили існує певний дисбаланс між тим, що говорять та тим, що роблять французькі політики [1; 2].

Підсумовуючи, ми можемо сказати, що Е. Макрон хоче продемонструвати Францію сильною, як ніколи через наявні загрози та здатною перейти до дії. Проте існує певна неоднозначність у підходах Франції, особливо зараз в контексті російсько-української війни. В будь-якому випадку ми не можемо нівелювати перехід Франції до табору рішучих, можливо це своєрідне бажання помститися Росії за Африку.

Не можна й заперечувати того факту, що Європа являє собою особливий центр інтересів для Франції, адже саме лідерство у Європейському Союзі дасть можливість вступити у діалог з багатьма суб'єктами, зокрема, з африканськими країнами, з позиції не Франції, а вже всього ЄС.

Список літератури

1. Макрон пояснив, чому тримається своїх слів про можливість введення західних військ в Україну. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/05/2/7185109/> (дата звернення: 10.05.2024 р.).
2. Макрон пояснив, що вкладав у слова про те, що Європа «може померти». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/05/2/7185108/> (дата звернення: 09.05.2024 р.).
3. Франція веде війська у «коаліцію рішучих». Як Макрон опановує нову роль у допомозі Україні. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/>

2024/04/5/7183159/ (дата звернення: 09.05.2024 р.).

4. Au Gabon, Emmanuel Macron proclame la fin de la Françafrique. URL: <https://www.europe1.fr/politique/au-gabon-emmanuel-macron-proclame-la-fin-de-la-francafrique-4170010> (дата звернення: 07.04.2024 р.).
5. Boniface P. Atlas des relations internationales. Paris. Armand Colin. 2020. 168 p.
6. Bansept L., Tenenbaum E. «Après Barkhane : repenser la posture stratégique française en Afrique de l'Ouest». IFRI. 2022. 65 p.
7. Gauchon P. Géopolitique de la France: Plaidoyer pour la puissance. 2015. 189 p.
8. Giovalucchi F. «Afrique-France, les miroirs grossissants ». Esprit. 2020. p. 89–101.
9. Kempf O. Géopolitique de la France: entre déclin et renaissance. 2013. 311 p.
10. Lacoste Y. «Géopolitique: la longue histoire d'aujourd'hui». Larousse. 2012. 335 p.
11. Vircoulon T., Antil A., et Giovalucchi F. Thématiques, acteurs et fonctions du discours antifrçais en Afrique francophone. Etudes de l'IFRI. 2023. 49 p.

Skotobohatko M. D. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

Transformations French Geopolitical Doctrine in the Context of Globalization Processes

The article is devoted to the study of transformations of the French geopolitical strategy in the context of globalisation and the Ukrainian–Russian war. The article reveals the problematic aspects of French geopolitics in the last decade, in particular the African crisis. In this context, the author analyses the main strategies of French geopolitics in order to find the optimal solution to the problems

that have arisen not only for France, but also for , European Union.

To understand the context, it is necessary to consider the typology of the different strategies that France tried to implement after the Second World War. French researcher Pascal Gauchon singles out three main geopolitical currents:

1) Hollism. In a world dominated by the nation–state system, France must and can maintain its first position.

2) Monism. In the name of peace and efficiency, it is necessary to overcome nation states and form a federated Europe.

3) Kushnerism. Promoting the geopolitics of human rights, so France can become a leader.

Today, Europe is a special center of interest for France, because the leadership in the European Union will give an opportunity to enter into a dialogue with many subjects, in particular with African countries, from the position not of France, but of the entire EU.

Keywords: *geopolitics, world politics, geopolitical strategy of France, Ukrainian–Russian war, African crisis, globalization, threats to international security, European security, European Union.*

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцентом Кадук Н. І.*

Стаття надійшла в редакцію 30.05.2024.